

De IJsselstreek tussen Wijhe en Olst

Uiterwaard tussen Wijhe en Fortmond

Op gevaar af beticht te worden van een te groot chauvinisme waag ik het toch maar, de IJsselstreek een van de mooiste landschappen van Nederland te noemen. Een cultuurlandschap weliswaar, maar met een grote variatie, ook in flora en fauna. Dit geldt ongetwijfeld voor het gedeelte tussen Wijhe en Olst, waar die variatie tot uiting komt in interessante bermen en dijkellingen, uiterwaarden met vele wielen en dichtgegroeide kleiputten en een prachtig, bebost rivierduingebied.

*IJsselkolk;
links de Baarlose dijk*

De flora van diverse dijkgedeelten is nog steeds de moeite waard, al was er in 1969 verlies door werkzaamheden aan de Baarlose dijk, waar planten als Margriet en Veldsalie bij honderden bloeiden en samen met Kruisdistel, Cichorei, Kattedoorn en Kleine pimpinel voor een kleurrijk geheel zorgden. Maar ook Wilde averuit, Tripmadam, Zacht vetkruid, Trilgras en Geelhartje waren aan deze dijk te vinden. Geen wonder, dat de heer F. Neijenhuijs in 'Natuur en Landschap' (voorjaar 1969) pleitte voor veiligstelling van dit stuk dijk, 'botanisch en landschappelijk een der belangrijkste en fraaiste dijken van het fluviatiele district'. Met de 'verbetering' van de dijk was men echter al bezig en bovengenoemde flora is dan ook geheel of gedeeltelijk verdwenen. Toch kwam juist deze dijk voor bescherming in aanmerking, temeer daar het hier een groene dijk betrof, dus zonder weg, en er dus al een zekere bescherming aanwezig was.

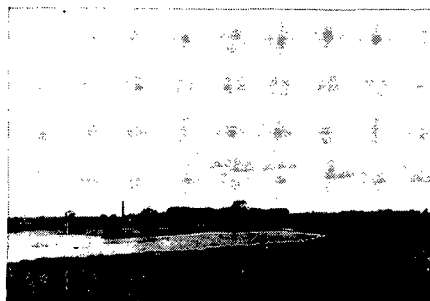
Gelukkig is er langs andere dijkgedeelten nog veel te zien, dijkgedeelten waarvan de Natuurwetenschappelijke Commissie van de Natuurbeschermingsraad in haar advies aan Rijkswaterstaat zegt: 'zeer beslist sparen'. We zullen zien... Naast de vele 'gewone' dijkplanten vinden we hier toch ook nog volop Vogelmelk, Rapunzelklokje en Duifkruid, hier en daar ook Stalkaars, Wilde marjolein en Walstrobremraap. Bovendien enkele prachtige stukken Weidegeelster en Pijpbloem.

De uiterwaarden met de vele kolken en kleigaten - in meerdere of mindere mate dichtgegroeid - bieden de liefhebber een veelheid van moeras- en waterplanten. Een leuke

vondst was vorig jaar op de uiterwaarden bij Wijhe de adventief *Abutilon theophrasti* Med. Maar ook de vogelliefhebber komt hier ruimschoots aan z'n trekken door de aanwezigheid van vele watervogels: veel zwanen en eendensoorten, meerkoeten en waterhoentjes, futen, visdiefjes en snippen. Ook zagen we in 1970 twee Kleine zilverreigers tussen een groep Blauwe reigers.

Veilig gesteld

*Duurser waarden;
op de achtergrond Fortmond*

Een van de mooiste gedeelten ten Westen van de eerder genoemde Baarlose dijk is gelukkig door Staatsbosbeheer veilig gesteld. Rijk aan vogelleven zijn de Duurser waarden, ook in het voorjaar, wanneer vele vogels zoals Kievit, Grutto, Scholekster en Tureluur na een hoge waterstand in de overgebleven plassen fourageren. Ook de Kemphanen zijn nu al enige jaren van de partij. Vorig jaar tevens een groep Bontbekplevieren. Opvallend veel zie je er de Bonte kraai en ook Buizerd en Torenvalk, de laatste vooral dankzij het werk van de Vogelwerkgroep IJsselstreek te Deventer, die voor extra nestgelegenheid zorgde, zodat het vorig jaar 5 jonge valken konden uitvliegen.

Floristisch van belang zijn hier ook de wegbermen met o.a. Gele luzerne, Cichorei en Wilde averuit en waar 't wat zandiger wordt veel Thijm, Wilde reseda en Walstrobrem-raap. Eens vond ik er aan de slootkant ook Slanke sleutelbloem.

Tenslotte, wanneer we de brede uiterwaarden doorgetrokken zijn, ligt hier op de hoge oeverwal de buurtschap Fortmond of historisch juister: Vortmen. Met de komst van het eerste tichelwerk (steenfabriek) 'werd deze eertijds onbewoonde streek met enige hutten beslagen' (Tegenwoordige Staat 1803). Natuurlijk op de oeverwal, want bij hoog water stonden de uiterwaarden veelal blank. Zoals de Fortmonder 't nu nog, overigens weinig vleierend, zegt:

't Fortmonder zand,
Slecht volk, slecht land,
Honderd maal verzopen,
Nog nooit verbrand.

Waar hier de IJssel een grote bocht maakt, ligt ook op de oeverwal het interessante landgoed Fortmond, ruim 30 ha groot, eigendom van Mr J. A. G. Baron de Vos van Steenwijk te Wijhe. In deze bocht van de IJssel is aan de Overijsselse kant veel zand afgezet. De misschien daardoor ontstane oeverwal werd voortdurend hoger en kwam niet meer onder water te staan, waarna de wind tenslotte zorgde voor het ontstaan van duintjes. Geleidelijk kreeg deze oeverwal een natuurlijke begroeiing, terwijl in later jaren ook het nodige werd aangeplant. Zo is een zeer gemengd bos ontstaan op de uiterwaarden vlak aan de rivier, iets wat de vreemdeling nogal eens onwaarschijnlijk in de oren klinkt. Maar 't is wérkelijk een bos, met zomereiken, veel eikehakhout, een complete beukenlaan, fijnspar en lariks, berk en esdoorn, es en els, ja zelfs kers en appel. Veelal als ondergroei Rode kornoelje, Tamme kastanje, Kardinaalsmuts, Vuilboom, Spaanse aak en Vogelkers. Aan de rivierkant veel Meidoorn, Sleedoorn en Hondсроos.

Door de grote variatie in begroeiing vindt men er veel zangvogels o.a. Nachtegaal en Wielewaal, terwijl ook Koekoek en Kleine bonte specht zich er laten horen. Een goede plaats dan ook voor de vinkenbaan, die de Vogelwerkgroep IJsselstreek hier in de buurt heeft ingericht en waar de afgelopen herfst de eerste putters, sijzen en mezen konden worden geringd.

De aanwezigheid van zand en klei, van hoge en lage gedeelten brengt teweeg, dat Fortmond een grote plantenrijkdom te zien geeft, die het altijd de moeite waard maakt een bezoek aan dit gebied te brengen. Laat ik volstaan met een aantal planten te noemen om aan te geven hoe groot de verscheidenheid is. In het gedeelte langs de rivier slingert de Bosrank zich hoog door de bomen, woekert het Groot warkruid en werd ook de Besanjelier gevonden (Prof. V. Westhoff 1968). Verder op een vochtig gedeelte veel Hop, Schaafstro, Keverorchis, Heksenkruid en ook nog het Lancetbladig kruiskruid, dat een bespuiting (!) toch gedeeltelijk te boven gekomen is.

Fortmond vanaf de IJsselkant

Keverorchis

Tussen de sparrenaanplant: Teunisbloem, St. Janskruid, Breedbladige wespenorchis, af en toe een Grote Kaardebol of Knikkende distel en wat hogerop veel Thijm en Echt walstro. Hier is ook de Blauwe bremraap op enkele plaatsen nog aanwezig. Vele jaren achtereenvolgend heb ik er een 30-tal geteld, doch de laatste jaren is er duidelijk teruggang. Groeit de omgeving misschien teveel dicht?

Langs een pad aan de bosrand staan Kleine ruit, Veldsalie, Agrimonie en Bitterkruid. Tegen en op de hellinkjes heel veel Muurpeper, ook nog Avondkoekoeksbloem, Stijve steenraket, Wit vetkruid en Cypreswolfsmelk. Het fraaie, slanke Torenkruid duikt ook ieder jaar weer op.

Ook verschillende bosplanten als Bosanemoon, Lelietje der dalen, Veelbloemige salomonszegel, Dalkruid, Bosaardbei, Rankende helmbloem en Kamperfoelie zijn te vinden. En dan zijn er nog die prettige, helaas meestal maar eenmalige verrassingen als Hartgespan, Groot spiegelklokje en Bolderik.

Het is een uniek gebiedje in de IJsselstreek, dat Fortmond, waar in elk jaargetijde wel iets te genieten valt en je telkens weer iets nieuws ontdekt, ook in de herfst, wanneer diverse struiken getooid zijn met bessen en vele soorten paddestoelen de bodem bedekken.

Zijn het in het voorjaar de Moriëljes die de aandacht trekken, in de herfst zijn het de Gekraagde aardsterren, die ik er in 1965 voor 't eerst vond. Genoemd mag ook zeker worden de eerste vondst voor Nederland van *Trametes cinnabarina* (1967 H. J. W. Langevoord).

Natuurlijk zijn ook hier factoren, die dit stukje natuur bedreigen:

1. de IJssel is bezig, er flink aan te knabbelen. Reeds zijn de eerste eiken in 't water verdwenen;
2. onderhoud vindt de laatste jaren vrijwel niet meer plaats. Te grote verwildering zal een deel van de flora doen verdwijnen;
3. opdringende recreatie zal ook hier in de toekomst wel enig verlies betekenen. Hoewel, na de vestiging van een recreatiecentrum vlak naast het landgoed is van verlies nog niet veel gebleken. Wat moet je immers ook in zo'n bosje, waar je geen mens ziet en dus niets te beleven valt?

Het is te hopen, dat dit gebied toch nog eens veilig gesteld kan worden. Het is in elk geval de moeite waard, om het nauwlettend in 't oog te houden, vooral wanneer het nog eens van eigenaar mocht veranderen.

Adres van de schrijver:

J. H. Mook

Riet
en
rietinsecten
in de
IJsseldelta

Fig. 1 (zie pag. 122)

Het landschap van de monding van de IJssel is een laagliggend polderland, waardoor behalve de rivier zelf nog verschillende vroegere armen van de delta lopen. De nabijheid van de vroegere Zuiderzee heeft natuurlijk ook zijn stempel op het landschap gedrukt. Dat het land vroeger nog al eens onder water liep, is af te leiden uit de grote terpen waarop de oude boerderijen staan. In de stad Kampen ziet men nog dat oude straatjes, die van de IJsselkade afvoeren, een heuvel vertonen, waardoor de erachter liggende stad bij hoge waterstanden van de rivier beschermd was.

Van de natuurlijke vegetaties in dit gebied vallen vooral de riet- en moerasvegetaties op, die langs de IJsselmeerkust op sommige plaatsen grote oppervlakten beslaan, vooral ten noorden van de IJsselmond langs het Kampereiland. Ook ten zuiden van de monding begeleidt een rietzoom de oude kust en de oever van enkele kunstmatige eilandjes, die in de randmeren tussen het 'oude land' en de polder Oostelijk Flevoland zijn opgeworpen.

De moerasvegetaties langs de IJsselmeerkust zijn belangrijke leveranciers geweest van zaad waaruit de pioniervegetaties van de IJsselmeerpolders zijn opgekomen. In de Noord-oostpolder is de eerste vegetatieontwikkeling een natuurlijke weg gegaan (*Feekes en Bakker, 1954*). Uit ijle begroeiing van een aantal moerasplanten ontwikkelden zich in